

19. *Опришко В. Ф.* Про зміни до Конституції, або Навколо «конституційного перевороту» // Голос України. — 1997. — 28 серп. — С. 3.

20. *Мудра О. М.* Конституційний статус суб'єктів законодавчої ініціативи: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. — К., 2003. — 185 с.

21. *Дніпров О.* Чи потрібен Україні імперативний мандат народного депутата?: <http://tomenko.kiev.ua/cgi/redirect?url/pc07-2003-03.html>

22. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» № 2222-15 в редакції від 08.12.2004 // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 2. — Ст. 44.

23. *Коліушко І., Тимошук В.* Чи потрібні зміни до Конституції? // Юридичний журнал. — 2005. — № 3 (33). — С. 74—81.

Стаття надійшла до редакції 24.06.2008.

С. І. Юшина, канд. юрид. наук,
зав. кафедри підприємницького права
Київського університету права НАН України

ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ: ПОНЯТТЯ ТА ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ

В статті розглянуто питання визначеності принципів державного регулювання зовнішньої торгівлі в законодавстві України та викладено пропозиції щодо удосконалення існуючої нормативно-правової бази в цій сфері.

Ключові слова: принципи, принципи державного регулювання зовнішньої торгівлі, принципи зовнішньоекономічної діяльності, принципи оподаткування при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, принципи митного регулювання, принципи валютного регулювання

Вступ Української держави до Світової організації торгівлі поставив на якісно новий рівень питання меж втручання держави у зовнішньоторговельну діяльність. Враховуючи те, що такі межі встановлюються, насамперед, відповідно до визначених принципів державного регулювання зовнішньої торгівлі, за мету у цій статті поставлено окреслити коло принципів державного регулювання зовнішньої торгівлі та проаналізувати їх законодавче закріплення.

Проблемам, пов'язаним зі вступом України до Світової організації торгівлі, присвячена значна кількість публікацій. Проте пи-

тання принципів державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності не знайшли належного висвітлення.

Загалом під принципами розуміють основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації [1].

Принципи державного регулювання зовнішньої торгівлі можна визначити як загальні положення, закріплені, в тому числі, і в нормативно-правових актах, що визначають зміст і спрямованість державного регулювання зовнішньої торгівлі та відображають об'єктивні закономірності його здійснення.

Варто зазначити, що в чинному законодавстві України відсутнє безпосередньо визначення принципів державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності.

В той же час, законодавчо встановлено (ч. 1 ст. 7 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [2]), що регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється згідно з принципами зовнішньоекономічної діяльності. Зважаючи на те, що державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності є одним з видів її регулювання, можна зробити висновок, що воно має здійснюватися відповідно до принципів зовнішньоекономічної діяльності. Таке положення пояснюється тим, що регулювання будь-якої діяльності має враховувати насамперед особливості її здійснення, які втілюються, зокрема, у принципах цієї діяльності. Таким чином, можна зробити висновок, що державне регулювання зовнішньої торгівлі має здійснюватися згідно з принципами зовнішньоторговельної діяльності.

Законодавчо, статтею 377 Господарського кодексу [3] та статтею 2 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», визначені принципи зовнішньоекономічної діяльності. Зважаючи на те, що зовнішня торгівля є основним видом зовнішньоекономічної діяльності, вважаю за можливе принципи зовнішньоторговельної діяльності сформулювати, виходячи із законодавчо встановлених принципів зовнішньоекономічної діяльності. Звідси, до принципів зовнішньоторговельної діяльності належать: принцип суверенітету народу у здійсненні зовнішньоторговельної діяльності; принцип свободи підприємництва у цій сфері; принцип юридичної рівності та недискримінації; принцип верховенства закону; принцип захисту інтересів суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності; принцип еквівалентності обміну, неприпустимості демпінгу при ввезенні та вивезенні товарів.

Аналіз нормативно визначених принципів зовнішньоекономічної, в тому числі зовнішньоторговельної діяльності, дає підстави зробити висновок, що вони здебільшого є загальними принципами господарювання, спроектованими на сферу зовнішньоекономічної, в тому числі зовнішньоторговельної діяльності. Це є позитивним, оскільки загальні принципи господарювання мають фундаментальне значення для всієї господарської діяльності. Вони мають виявлятися і деталізуватися в принципах, характерних для окремих її видів, у тому числі різновидів підприємництва, одним з яких є зовнішня торгівля.

В той же час проведене співставлення загальних принципів господарювання (закріплених у ст. 6 Господарського кодексу України) та принципів зовнішньоторговельної діяльності (виходячи зі ст. 377 Господарського кодексу України та ст. 2 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність») дає підстави для наступних висновків.

Серед принципів зовнішньоторговельної діяльності, визначених, виходячи зі статті 2 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», наявні принципи, що не відображені в загальних принципах господарювання. Це такі принципи, як принцип верховенства закону та принцип суверенітету народу у здійсненні зовнішньоторговельної діяльності. На мій погляд, закріплення цих принципів у зазначеному Законі на сучасному етапі державотворення є недоречним, оскільки положення про суверенітет народу та верховенство права є конституційними принципами (ст. 5, і 8 Конституції України). Як відомо, норми Конституції є нормами прямої дії, тому дотримання цих принципів є обов'язковим при здійсненні будь-якої діяльності в нашій державі.

Крім того, загальний принцип господарювання — заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини — знайшов своє закріплення в положеннях Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Але не як принцип, а як норма статті 5 Закону (ч. 10): «Втручання державних органів у зовнішньоекономічну діяльність її суб'єктів у випадках, не передбачених цим Законом, в тому числі і шляхом видання підзаконних актів, які створюють для її здійснення умови гірші від встановлених в цьому Законі, є обмеженням права здійснення зовнішньоекономічної діяльності і як таке забороняється». Зважаючи на те, що це положення є однією з керівних ідей, засад, які визначають основи взаємовідносин держави та суб'єктів зовнішньоторго-

вельної діяльності, вважаю, що воно має бути відповідним чином закріплено саме як один з принципів державного регулювання зовнішньої торгівлі.

Здійснюючи регулювання зовнішньої торгівлі, держава застосовує різноманітні заходи. Залежно від того, які заходи обрала держава в тому чи іншому випадку, говорять про митне, валютне та податкове регулювання при здійсненні зовнішньоторговельної діяльності. Зважаючи на те, що останні є, таким чином, певними напрямками державного регулювання зовнішньої торгівлі, воно має здійснюватися також з дотриманням відповідних принципів.

Принципи митного регулювання закріплені в статті 4 Митного кодексу України [4] та статті 13 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Їх аналіз показав, що Митний кодекс визначає зазначені принципи більш конкретно. Зокрема, вони полягають у: виключній юрисдикції України на її митній території; виключній компетенції митних органів України щодо здійснення митної справи; законності; єдиному порядку переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України; системності; ефективності; додержанні прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб; гласності та прозорості. Тому доцільним буде здійснити уніфікацію чинного законодавства України, зокрема щодо визначення принципів митного регулювання. З цією метою варто статтю 13 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» викласти у редакції, відповідній змісту статті 4 Митного кодексу України.

Законодавчо визначені також і принципи оподаткування при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності статтею 385 Господарського кодексу України та статтею 11 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Але зазначені норми чинного законодавства містять певні розбіжності:

— різне термінологічне формулювання принципів фактично однакового змісту;

— Господарський кодекс не закріпив законодавчо визначеного принципу: «Україна самостійно встановлює і скасовує податки і пільги для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України»;

— тоді як Господарський кодекс одним з принципів визначає заохочення експорту продукції вітчизняного виробництва; Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» закріплює принцип заохочення експорту готової продукції.

Тож для існування уніфікованої нормативно-правової бази необхідно узгодити положення Закону України «Про зовнішньоеко-

номічну діяльність» з нормами Господарського кодексу України, зокрема, в частині встановлення принципів оподаткування при здійсненні ЗЕД.

Щодо принципів валютного регулювання, то сьогодні вони законодавчо не закріплені. Незважаючи на те, що в преамбулі Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» [5] зазначається, що Декрет, окрім іншого, визначає загальні принципи валютного регулювання, в самому Декреті вони не визначаються. Науковці [6] серед специфічних принципів цього регулювання виділяють такі: принцип попередження незаконного витоку капіталу за кордон та мобілізації валютних ресурсів; принцип конвертації валюти України за поточними валютними операціями резидентів; принцип обмеження використання іноземної валюти у внутрішньому обороті; принцип здійснення контролю за обігом іноземної валюти та валютних цінностей. Використання виокремлених принципів сприятиме здійсненню раціонального та ефективного валютного регулювання в державі.

Таким чином, на сучасному етапі існує нагальна необхідність нормативного визначення принципів валютного регулювання. На думку автора, доцільним при цьому буде врахування позицій науковців, що забезпечить реалізацію одного з принципів державної регуляторної політики — принципу врахування громадської думки, закріпленого в статті 4 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [7], та втілення наукового підходу до розробки нормативно-правових актів.

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити висновок, що державне регулювання зовнішньої торгівлі має здійснюватися з врахуванням принципів зовнішньоторговельної діяльності, митного, валютного та податкового регулювання при здійсненні зовнішньоторговельної діяльності. В той же час для державного регулювання зовнішньої торгівлі варто встановити власні, специфічні принципи, дотримання яких сприятиме втіленню в життя принципів окремих складових такого регулювання.

До специфічних принципів державного регулювання зовнішньої торгівлі автор пропонує віднести такі положення:

а) єдина зовнішньоторговельна політика як складова частина зовнішньої політики України;

б) вибір заходів державного регулювання зовнішньої торгівлі, які є не більш обтяжувачими для суб'єктів зовнішньоторговельної

діяльності, ніж потрібно для забезпечення ефективного досягнення цілей, для здійснення яких передбачається застосувати заходи державного регулювання зовнішньої торгівлі;

в) обґрунтованість, доцільність та об'єктивність застосування заходів державного регулювання зовнішньої торгівлі;

г) відкритість в розробці, прийнятті і застосуванні заходів державного регулювання зовнішньої торгівлі;

д) заборона необґрунтованого втручання держави або її органів у зовнішньоторговельну діяльність;

е) пріоритет економічних методів державного регулювання зовнішньої торгівлі.

Саме ці положення мають бути визначальними, керівними ідеями здійснення державного регулювання зовнішньої торгівлі з метою ефективної реалізації зовнішньоторговельної політики держави. Сформульовані принципи мають пронизувати весь масив зовнішньоторговельного законодавства та забезпечувати основні напрями нормативного регулювання діяльності органів державного регулювання зовнішньої торгівлі, бути критерієм законності вчинених ними дій та заходів. Тому необхідно належним чином законодавчо визначити принципи державного регулювання зовнішньої торгівлі. Законодавче закріплення зазначених принципів встановлюватиме межі державного втручання в сферу зовнішньої торгівлі та сприятиме здійсненню більш продуктивного державного регулювання зовнішньої торгівлі.

Література

1. *Волошин Ю. О.* Принцип // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К.: Укр. енцикл., 1998. — Т. 5: П—С. — 2003. — С. 110.

2. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 року № 959-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — № 29. — Ст. 377.

3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року №436-IV // Голос України. — 2003. — № 49—50.

4. Митний кодекс України від 11 липня 2002 року № 92-IV // Відомості Верховної Ради. — 2002. — № 38—39. — Ст. 288.

5. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 року № 15—93 // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 17. — Ст. 184

6. *Кравченко Л. М.* Правові засади валютного регулювання і контролю в Україні. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. — С. 8.

7. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: закон України від 11 вересня 2003 року № 1160-IV // Урядовий кур'єр. — 2003. — № 198.

Стаття надійшла до редакції 14.03.2008.